

Тема 4

ПРОТИДІЯ ТЕРОРИЗМУ ЗА ДОПОМОГОЮ НЕГЛАСНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПРАВОПОРЯДКУ

- 4.1. Суб'єкти, що здійснюють діяльність у сфері боротьби з тероризмом, та їх повноваження*
- 4.2. Взаємодія суб'єктів боротьби з тероризмом*
- 4.3. Принципи протидії тероризму*
- 4.4. Протидія тероризму на тимчасово окупованих територіях*
- 4.5. Співвідношення оперативно-розшукової, розвідувальної та контррозвідувальної діяльності у сфері боротьби з тероризмом та підрозділи, які здійснюють цю діяльність*
- 4.6. Спеціально-технічне забезпечення протидії тероризму*
- 4.7. Використання результатів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному провадженні щодо злочинів терористичної спрямованості*

4.1. Суб'єкти, що здійснюють діяльність у сфері боротьби з тероризмом, та їх повноваження

Система суб'єктів протидії тероризму є сукупністю визначених на рівні законодавства суб'єктів, які взаємодіють між собою з метою запобігання, виявлення, припинення та мінімізації наслідків терористичної діяльності.

Відповідно до ст. 4 ЗУ «Про боротьбу з тероризмом», організація боротьби з тероризмом в Україні та забезпечення її необхід-

ними силами, засобами і ресурсами здійснюються Кабінетом Міністрів України у межах його компетенції. Кабінет Міністрів України, реалізуючи свої функції щодо боротьби з тероризмом, видає відповідні нормативно-правові акти, здійснює створення, ліквідацію, реорганізацію відповідних суб'єктів, координує та контролює їхню діяльність. Цей орган також реалізує нормативно-правове забезпечення та слідкує за виконанням законодавчих актів, зокрема пов'язаних із протидією тероризму, а також виконує функції забезпечення законності та недопущення протиправних посягань щодо інтересів людини й держави.

У контексті досліджуваного питання потрібно зазначити, що Кабінет Міністрів України є не єдиним суб'єктом протидії тероризму серед вищих органів державної влади. Крім нього, до зазначених суб'єктів також можна віднести Президента України та Верховну Раду України, які здійснюють нормативно-правове забезпечення цієї діяльності та мають повноваження щодо створення, реорганізації та ліквідації інших суб'єктів у цій сфері. Зокрема, відповідно до ст. 103 Конституції України, Президент України є главою держави та виступає від її імені, є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини та громадянина. А єдиним органом законодавчої влади в Україні, згідно зі ст. 75 Основного Закону України, є парламент – Верховна Рада України.

Суб'єктами, які *безпосередньо здійснюють боротьбу з тероризмом* у межах своєї компетенції, є:

1. *Служба безпеки України, яка є головним органом у загальнодержавній системі боротьби з терористичною діяльністю.* Відповідно до Закону України «Про Службу безпеки України», СБ України – це державний правоохоронний орган спеціального призначення, який забезпечує державну безпеку України. При Службі безпеки України функціонує Антитерористичний центр, який згідно із ч. 7 ст. 4 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» та ст. 1 Положення про його діяльність⁴⁶³ є постійно діючим

⁴⁶³ Положення «Про Антитерористичний центр та його координаційні групи при регіональних органах Служби безпеки України», затверджене Указом Президента України від 14 квітня 1999 року № 379/99.

органом при СБ України, який здійснює координацію діяльності суб'єктів протидії тероризму в запобіганні терористичним актам щодо державних діячів, критичних об'єктів життєзабезпечення населення, об'єктів підвищеної небезпеки, актам, що загрожують життю та здоров'ю значної кількості людей, та їх припиненні.

Згідно з п. 7 вказаного Положення, Центр структурно складається з Міжвідомчої координаційної комісії (МКК), штабу, а також координаційних груп та їх штабів, які створюються при регіональних органах СБ України. Очолює Центр відповідно до п. 8 керівник, який призначається із числа перших заступників Голови СБ України та звільняється від виконання обов'язків Президентом України.

У своїй діяльності Центр здійснює акумулювання та аналіз інформації, що дає змогу визначати стратегію і тактику боротьби з тероризмом у межах держави та на міжнародному рівні.

Основними завданнями Центру є:

- збирання в установленому порядку, узагальнення, аналіз та оцінка інформації про стан і тенденції поширення тероризму в Україні та за її межами;
- розроблення концептуальних засад і програм боротьби з тероризмом, рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності заходів щодо виявлення і усунення причин та умов, які сприяють вчинюваних терористичних актів та інших злочинів, здійснюваних з терористичною метою, формування планів запобігання терористичним проявам та їх припинення;
- організація і проведення антитерористичних операцій та координація діяльності суб'єктів боротьби з тероризмом;
- організація та проведення командно-штабних і тактико-спеціальних навчань та тренувань;
- взаємодія зі спеціальними службами, правоохоронними органами іноземних держав та міжнародними організаціями з питань боротьби з тероризмом;
- участь у підготовці проектів міжнародних договорів України, підготовка і подання в установленому порядку пропозицій щодо вдосконалення законодавства України у сфері боротьби з тероризмом, фінансування проведення суб'єктами, які ведуть боротьбу з тероризмом, антитерористичних операцій, здійснення

заходів щодо запобігання, виявлення та припинення терористичної діяльності.

Окрім того, у складі АТЦ при СБ України можуть створюватися і діяти військово-цивільні адміністрації – тимчасові державні органи, які призначені для забезпечення дії Конституції та законів України, забезпечення безпеки і нормалізації життєдіяльності населення, правопорядку, участі у протидії диверсійним проявам і терористичним актам, недопущення гуманітарної катастрофи в районі проведення антитерористичної операції.

- Міністерство внутрішніх справ України;
- Національна поліція;
- Міністерство оборони України;
- центральні органи виконавчої влади, що забезпечують формування та реалізують державну політику в сфері цивільного захисту;
- центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику в сфері захисту державного кордону;
- центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань.

Управління державної охорони України. Ще одним державним правоохоронним органом спеціального призначення, на який законодавством України покладено обов'язок щодо безпосереднього здійснення боротьби та протидії тероризму в межах своєї компетенції, є Управління державної охорони, яке згідно із Законом України від 4 березня 1998 р. «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб» підпорядковане Президенту України та підконтрольне Верховній Раді України і здійснює державну охорону органів державної влади України та посадових осіб, що виражається у реалізації системи організаційно-правових, режимних, оперативно-розшукових, інженерно-технічних та інших заходів з метою забезпечення нормального функціонування органів державної влади України, безпеки посадових осіб та об'єктів, визначених законодавством. Зокрема, з аналізу Закону України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб» випливає, що Управління державної охорони України є державним правоохоронним органом спеціального призначення, підпорядкованим Президенту України та підконтрольним Верховній

Раді України, одним з основних завдань якого є здійснення державної охорони. Водночас, згідно зі ст. 1 вищенаведеного нормативно-правового акта, державна охорона є системою організаційно-правових, режимних, оперативно-розшукових, інженерно-технічних та інших заходів, які здійснюються спеціально уповноваженими державними органами з метою забезпечення нормального функціонування органів державної влади України, безпеки посадових осіб та об'єктів, визначених законодавством. З огляду на те, що тероризм як суспільно небезпечне діяння, яке полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не винних людей або погрози вчинення злочинних дій із метою досягнення злочинних цілей, діяльність Управління державної охорони зі здійснення державної охорони, безумовно, може характеризувати цей орган спеціального призначення як суб'єкта протидії тероризму в Україні. Водночас з аналізу ст.ст. 4–7, 9, 12 Закону України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб» випливає, що з-поміж завдань Управління державної охорони як суб'єкта протидії тероризму в Україні потрібно виокремити такі:

- здійснення державної охорони щодо органів державної влади України: Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Конституційного Суду України, Верховного Суду України;

- забезпечення безпеки та запобігання протиправним посяганням на посадових осіб та членів їхніх сімей за місцем їх перебування і на території України, і за її межами – Голови Верховної Ради України, Прем'єр-міністра України, Голови Конституційного Суду України, Голови Верховного Суду України, Першого заступника Голови Верховної Ради України, Першого віце-прем'єр-міністра України, Міністра закордонних справ України, Генерального прокурора України;

- охорона об'єктів – будинків, де працюють Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, Конституційний Суд України, Верховний Суд України, споруд і спеціальних транспортних засобів, що перебувають у їх користуванні,

інших місць постійного та тимчасового перебування осіб, які охороняються відповідно до законодавства, важливих державних об'єктів і прилеглих до них територій і акваторій, визначених Президентом України;

- забезпечення, в разі доцільності, безпеки інших осіб – глав іноземних держав, парламентів та урядів і членів їхніх сімей, керівників міжнародних організацій, які перебувають в Україні чи перебувають на її території, а також народних депутатів України, членів Кабінету Міністрів України, керівників центральних органів виконавчої влади, які не є членами Кабінету Міністрів України, суддів Конституційного Суду України та Верховного Суду України, Голови Національного банку України, Голови Верховної Ради Автономної Республіки Крим, Голови Ради міністрів Автономної Республіки Крим.

Розглядаючи Управління державної охорони України як суб'єкта, що здійснює безпосередню боротьбу з тероризмом в Україні, варто зазначити, що в законодавстві закріплено завдання цього органу спеціального призначення з участі в заходах, спрямованих на боротьбу з тероризмом. Водночас у ст. 5 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» зазначено, що Управління державної охорони України здійснює наведену діяльність шляхом:

- узяття участі в операціях із припинення терористичних актів, спрямованих проти посадових осіб та об'єктів, охорону яких доручено підпорядкованим цьому Управлінню підрозділам;
- забезпечення Антитерористичного центру при Службі безпеки України необхідними силами та засобами;
- забезпечення ефективного використання сил і засобів під час проведення антитерористичних операцій⁴⁶⁴.

Отже, Управління державної охорони України як суб'єкт протидії тероризму в Україні провадить діяльність, спрямовану на здійснення державної охорони визначених у законодавстві органів державної влади, посадових осіб і членів їхніх сімей, а також об'єктів. Водночас така діяльність полягає в безпосередній участі

⁴⁶⁴ Трофімцов В. Роль органів спеціального призначення в системі суб'єктів протидії тероризму в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 6. С. 137.

цього органу в операціях із припинення терористичних актів, а також забезпеченні інших суб'єктів протидії тероризму необхідними силами та засобами й ефективного їх використання.

- центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, державну політику в сфері державної митної справи.

До участі у здійсненні заходів, пов'язаних із попередженням, виявленням і припиненням терористичної діяльності, *залучаються у разі необхідності* також:

- центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику в сфері запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму;

- Служба зовнішньої розвідки України. Хоча чинне національне законодавство й відносить вищенаведений орган спеціального призначення до суб'єктів, які не безпосередньо здійснюють протидію тероризму в Україні, а лише можуть залучатися до неї в разі потреби, його діяльність має вагоме значення у сфері, що досліджується. Так, відповідно до ст. 1 Закону України «Про Службу зовнішньої розвідки України», Служба зовнішньої розвідки України є державним органом, який здійснює розвідувальну діяльність у політичній, економічній, військово-технічній, науково-технічній, інформаційній та екологічній сферах.

У контексті наведеного потрібно зазначити, що згідно зі ст. 5 Закону України «Про боротьбу з тероризмом», розвідувальні органи України здійснюють добування, аналітичну обробку та надання в установленому порядку розвідувальної інформації про діяльність іноземних та міжнародних терористичних організацій за межами України, а також здійснюють заходи безпосередньої протидії терористичним загрозам життю і здоров'ю громадян України, установам та об'єктам державної власності України в разі залучення розвідувальних органів України до участі в антитерористичних операціях за межами України. Водночас потрібно зауважити, що вищезазначена норма вказаного законодавчого акта має назву «Повноваження суб'єктів, які безпосередньо здійснюють боротьбу з тероризмом», проте в ній містяться положення, що визначають повноваження у сфері протидії тероризму Службою зовнішньої розвідки

України. Враховуючи те, що ст. 4 (суб'єкти боротьби з тероризмом) Службу зовнішньої розвідки відносить до суб'єктів протидії тероризму, які лише в необхідних випадках залучаються до такої діяльності, ст. 5 зазначеного нормативно-правового акта визначає повноваження цього органу серед суб'єктів, які мають безпосередній стосунок до протидії тероризму, положення Закону України «Про боротьбу з тероризмом» виглядають неузгодженими, а тому потребують змін. Так, на нашу думку, враховуючи важливість завдань, які виконує Служба зовнішньої розвідки України у сфері протидії тероризму, цей орган спеціального призначення необхідно віднести до суб'єктів, які безпосередньо провадять зазначену діяльність.

- Міністерство закордонних справ України;
- Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України. Як і Службу зовнішньої розвідки України, цей орган спеціального призначення законодавство України відносить до суб'єктів, для яких протидія тероризму не є профільною діяльністю. Водночас, згідно зі ст. 2 Закону України «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України», Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України є державним органом, який призначений для забезпечення функціонування і розвитку державної системи урядового зв'язку, Національної системи конфіденційного зв'язку, формування та реалізації державної політики у сферах криптографічного та технічного захисту інформації, телекомунікацій, користування радіочастотним ресурсом України, поштового зв'язку спеціального призначення, урядового фельд'єгерського зв'язку, а також інших завдань відповідно до закону. Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України спрямовує свою діяльність на забезпечення національної безпеки України від зовнішніх і внутрішніх загроз та є складником сектора безпеки й оборони України.

Варто зазначити, що в структуру Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України входить, зокрема, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сферах організації спеціального зв'язку, захисту інформації, телекомунікацій та користування радіочастотним ресурсом України – Адміністрація Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України (далі – Адміні-

страція Держспецзв'язку України). Так, відповідно до Положення «Про Адміністрацію Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України», що затверджено Указом Президента України від 30 червня 2011 р. № 717/2011, Адміністрація Держспецзв'язку України є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, головним органом у системі центральних органів виконавчої влади з формування і забезпечення реалізації державної політики у сферах організації спеціального зв'язку та захисту інформації, телекомунікацій, користування радіочастотним ресурсом України.

Отже, Адміністрація Держспецзв'язку України, яка функціонує в структурі Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, виконує велику кількість завдань, спрямованих на протидію тероризму в Україні.

- центральні органи виконавчої влади, що забезпечують формування та реалізують державну політику в сфері охорони здоров'я;

- центральні органи виконавчої влади, що забезпечують формування та реалізують державну політику в електроенергетичному, вугільно-промисловому та нафтогазовому комплексах;

- центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику в сфері управління об'єктами державної власності;

- центральні органи виконавчої влади, що забезпечують формування та реалізують державну політику в сферах транспорту;

- центральні органи виконавчої влади, що забезпечують формування та реалізують державну фінансову політику;

- центральні органи виконавчої влади, що забезпечують формування та реалізують державну політику в сфері охорони навколишнього природного середовища;

- центральні органи виконавчої влади, що забезпечують формування та реалізують державну аграрну політику.

До участі в антитерористичних операціях за рішенням керівництва антитерористичної операції можуть бути залучені з дотриманням вимог цього Закону й інші центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації незалежно від підпорядкованості й форми власності, їх посадові особи, а також громадяни за їх згодою.

Координацію діяльності суб'єктів, які залучаються до боротьби з тероризмом, здійснює Антитерористичний центр при Службі безпеки України.

Аналіз законодавчо закріплених повноважень Служби безпеки України з протидії тероризму дає змогу зробити висновок, що вони чітко не визначені в жодному нормативно-правовому акті. Закон України «Про Службу безпеки України» визначає її права й обов'язки узагальнено, не розподіляючи їх за окремими напрямками роботи. Інші законодавчі акти в досліджуваній сфері закріплюють загальні повноваження правоохоронних суб'єктів у конкретній сфері або при виконанні окремих завдань, не розмежовуючи їх між різними суб'єктами, які їх реалізують. Така ситуація має наслідком відсутність чіткої нормативної регламентації дій Служби безпеки України з протидії тероризму, незрозумілість наявності або відсутності окремих її прав та обов'язків.

Відповідно до ст. 5 ЗУ «Про боротьбу з тероризмом», *Служба безпеки України* здійснює боротьбу з тероризмом шляхом проведення оперативно-розшукових та контррозвідувальних заходів, спрямованих на запобігання, виявлення та припинення терористичної діяльності, у тому числі міжнародної; збирає інформацію про діяльність іноземних та міжнародних терористичних організацій; провадить у межах визначених чинним законодавством повноважень виключно з метою отримання упереджувальної інформації у разі загрози вчинення терористичного акту або при проведенні антитерористичної операції оперативно-технічні пошукові заходи у системах і каналах телекомунікацій, які можуть використовуватися терористами; забезпечує через Антитерористичний центр при Службі безпеки України організацію і проведення антитерористичних заходів, координацію діяльності суб'єктів боротьби з тероризмом відповідно до визначеної законодавством України компетенції; здійснює досудове розслідування злочинів, пов'язаних із терористичною діяльністю; ініціює питання накладення на невизначений строк арешту на активи, що пов'язані з фінансуванням тероризму та стосуються фінансових операцій, зупинених відповідно до рішення, прийнятого на підставі резолюцій Ради Безпеки ООН, зняття арешту з таких активів та надання доступу до них за зверненням особи, яка може документально підтвердити потреби в покритті

основних та надзвичайних витрат; забезпечує у взаємодії з розвідувальними органами України безпеку від терористичних посягань установ України за межами її території, їх співробітників та членів їхніх сімей.

Проаналізувавши чинне законодавство, можна запропонувати систематизацію прав та обов'язків цього правоохоронного органу з протидії тероризму. Вони можуть бути класифіковані за декількома підставами:

1) за значенням для протидії тероризму:

– *основні:*

а) права (вимагати від громадян і посадових осіб припинення правопорушень та дій, що перешкоджають здійсненню повноважень Служби безпеки України; подавати органам державної влади, органам місцевого самоврядування, підприємствам, установам, організаціям усіх форм власності обов'язкові для розгляду пропозиції з питань національної безпеки; виявляти, фіксувати і документувати гласні та негласні розвідувальні, терористичні й інші посягання на державну безпеку України, вести їх оперативний облік, здійснювати візуальне спостереження в громадських місцях із застосуванням фото-, кіно- і відеозйомки, оптичних та радіоприладів, інших технічних засобів; вимагати, збирати і вивчати, за наявності визначених законом підстав, документи та відомості, що характеризують діяльність підприємств, установ, організацій, а також спосіб життя окремих осіб, джерела і розміри їх доходів для попередження і припинення розвідувальних, терористичних та інших протиправних посягань на державну безпеку України; проводити операції із захоплення злочинців, припинення злочинів, розвідувально-підривної діяльності спецслужб іноземних держав, організацій та окремих осіб; інші права з профілактики, попередження, припинення терористичних діянь, забезпечення притягнення винних осіб до відповідальності;

б) обов'язки (виявляти, припиняти та розкривати кримінальні правопорушення, розслідування яких віднесено законодавством до компетенції Служби безпеки України, проводити їх досудове розслідування; розшукувати осіб, які переховуються у зв'язку із вчиненням зазначених кримінальних правопорушень; здійснювати контррозвідувальні заходи з метою попередження, виявлення, при-

пинення і розкриття будь-яких форм розвідувально-підривної діяльності проти України; забезпечувати захист державного суверенітету, конституційного ладу і територіальної цілісності України від протиправних посягань з боку окремих осіб та їх об'єднань; здійснювати контррозвідувальне забезпечення оборонного комплексу, Збройних Сил України, інших військових формувань, дислокованих на території України, енергетики, транспорту, зв'язку, а також важливих об'єктів інших галузей господарства; здійснювати відповідно до законодавства профілактику правопорушень у сфері державної безпеки; інші обов'язки у сфері протидії тероризму);

– *додаткові:*

а) права (одержувати на письмовий запит керівника відповідного органу Служби безпеки України від міністерств, державних комітетів, інших відомств, підприємств, установ, організацій, військових частин, громадян та їх об'єднань дані і відомості, необхідні для забезпечення державної безпеки України, а також користуватись з цією метою службовою документацією і звітністю; входити у порядку, погодженому з адміністрацією підприємств, установ та організацій і командуванням військових частин, на їх територію і в службові приміщення; входити за письмовим розпорядженням керівника органу або оперативного підрозділу Служби безпеки України за службовими посвідченнями на територію, у приміщення, склади та сховища підприємств, організацій і установ (крім іноземних дипломатичних представництв) незалежно від форми власності, на пункти пропуску через державний кордон та митниці; ініціювати згідно із законом питання накладення на невизначений строк арешту на активи, що пов'язані з фінансуванням тероризму та стосуються фінансових операцій, зупинених відповідно до рішення, прийнятого на підставі резолюцій Ради Безпеки ООН; використовувати за згодою адміністрації службові приміщення, транспортні засоби та інше майно підприємств, установ, організацій; інші права, які вони реалізують в окремих випадках);

б) обов'язки (сприяти Державній прикордонній службі України в охороні державного кордону України; сприяти забезпеченню режиму воєнного та надзвичайного стану в разі їх оголошення, а також ліквідації наслідків стихійного лиха, значних аварій, катастроф, епідемій, епізоотій та інших надзвичайних ситуацій; подава-

ти наявними силами і засобами, в тому числі і технічними, допомогу органам Національної поліції, іншим правоохоронним органам у боротьбі із вчиненням кримінальних правопорушень; брати участь у розробці заходів і вирішенні питань, що стосуються в'їзду в Україну та виїзду за кордон, перебування на її території іноземців та осіб без громадянства, прикордонного режиму і митних правил; інші обов'язки, що реалізуються поряд з основними та спрямовані на їх уточнення);

2) за спрямованістю:

– *функціональні* (вимагати від громадян та посадових осіб припинення правопорушень; проводити гласні і негласні оперативні заходи у порядку, визначеному Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність»; здійснювати контррозвідувальний пошук, оперативно-розшукові заходи з використанням оперативних та оперативно-технічних сил і засобів, опитувати осіб за їх згодою, використовувати їх добровільну допомогу; проводити контррозвідувальні операції та відповідні оперативні і оперативно-технічні заходи з метою попередження, своєчасного виявлення і припинення розвідувально-підривної, терористичної та іншої протиправної діяльності на шкоду державній безпеці України, тощо);

– *організаційні* (сприяти Державній прикордонній службі України в охороні державного кордону України; брати участь у розробці заходів і вирішенні питань, що стосуються в'їзду в Україну та виїзду за кордон, перебування на її території іноземців та осіб без громадянства, прикордонного режиму і митних правил; інформувати відповідні державні органи про відомі їм факти та дані, що свідчать про загрозу безпеці суспільства і держави, а також про порушення законодавства, пов'язані з службовою діяльністю посадових осіб, тощо);

– *забезпечувальні* (створювати інформаційні системи та вести оперативний облік; отримувати від юридичних чи фізичних осіб безкоштовно або за винагороду інформацію про злочини, що готуються або вчинені, та про загрозу безпеці суспільства і держави; використовувати за згодою адміністрації службові приміщення, транспортні засоби та інше майно підприємств, установ, організацій, а так само за згодою осіб – житло, інші приміщення, транспортні засоби і майно, які їм належать);

3) за колом суб'єктів:

– загальні, які характерні для всіх або деяких правоохоронних органів (опитувати осіб за їх згодою, використовувати їх добровільну допомогу; проводити операції із захоплення злочинців, припинення злочинів, розвідувально-підривної діяльності спецслужб іноземних держав, організацій та окремих осіб; здійснювати спостереження за особою, річчю або місцем, а також аудіо-, відеоконтроль місця згідно з положеннями ст.ст. 269, 270 КПК України; вживати необхідні оперативно-розшукові заходи щодо попередження, своєчасного виявлення і припинення злочинів та викриття причин і умов, які сприяють вчиненню злочинів, здійснювати профілактику правопорушень тощо);

– *спеціальні*, які має тільки Служба безпеки України (здійснювати заходи контррозвідувального забезпечення дипломатичних представництв, консульських та інших державних установ, а також заходи, пов'язані з охороною державних інтересів у сфері зовнішньополітичної та зовнішньоекономічної діяльності, безпекою громадян України за кордоном; здійснювати контррозвідувальні заходи з метою попередження, виявлення, припинення і розкриття будь-яких форм розвідувально-підривної діяльності проти України; здійснювати контррозвідувальне забезпечення оборонного комплексу, Збройних Сил України, інших військових формувань, дислокованих на території України, енергетики, транспорту, зв'язку, а також важливих об'єктів інших галузей господарства та інші);

4) за часовими межами:

– *ті, які реалізуються постійно* (проводити гласні та негласні оперативні заходи у порядку, визначеному Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність»; здійснювати контррозвідувальний пошук, оперативно-розшукові заходи з використанням оперативних та оперативно-технічних сил і засобів, опитувати осіб за їх згодою, використовувати їх добровільну допомогу; проводити контррозвідувальні операції та відповідні оперативні й оперативно-технічні заходи з метою попередження, своєчасного виявлення і припинення розвідувально-підривної, терористичної та іншої протиправної діяльності на шкоду державній безпеці України; вимагати, збирати і вивчати, за наявності визначених законом підстав, документи та відомості, що характеризують діяльність підпри-

ємств, установ, організацій, а також спосіб життя окремих осіб, джерела і розміри їх доходів для попередження і припинення розвідувальних, терористичних та інших протиправних посягань на державну безпеку України та інші);

– *ті, які застосовуються в окремих випадках* (використовувати з наступним відшкодуванням витрат і збитків транспортні засоби, які належать підприємствам, установам й організаціям, військовим частинам і громадянам, для проїзду до місця події, припинення злочинів, переслідування та затримання осіб, які підозрюються в їх вчиненні, доставки до лікувальних установ осіб, що потребують термінової медичної допомоги; заходити в житлові, службові, виробничі та інші приміщення, на території і земельні ділянки та оглядати їх у порядку, передбаченому КПК України, при безпосередньому припиненні злочинів та переслідуванні осіб, які підозрюються у їх вчиненні; направляти військовослужбовців Служби безпеки України для роботи на штатних посадах в інших установах, підприємствах і організаціях на час виконання конкретних завдань в інтересах контррозвідки, боротьби з корупцією та організованою злочинною діяльністю)⁴⁶⁵.

Міністерство внутрішніх справ України спільно з Національною поліцією організовує боротьбу з тероризмом шляхом запобігання, виявлення та припинення злочинів, вчинених з терористичною метою, розслідування яких віднесене законодавством України до компетенції Національної поліції; надає Антитерористичному центру при Службі безпеки України необхідні сили і засоби; забезпечує їх ефективне використання під час проведення анти-терористичних операцій.

Міністерство оборони України, органи військового управління, з'єднання, військові частини і підрозділи Збройних Сил України забезпечують захист від терористичних посягань об'єктів та майна Збройних Сил України, зброї масового ураження, ракетної і стрілецької зброї, боєприпасів, вибухових та отруйних речовин, що перебувають у військових частинах або зберігаються у визначених місцях; організовують підготовку та застосування сил і засобів

⁴⁶⁵ Носач А. В. Компетенція Служби безпеки України з протидії тероризму. *Наше право*. 2017. № 1. С. 156–157.

Сухопутних військ, Повітряних Сил, Військово-Морських Сил і Сил спеціальних операцій Збройних Сил України в разі вчинення терористичного акту у повітряному просторі, у територіальних водах України; беруть участь у проведенні антитерористичних операцій на військових об'єктах та в разі виникнення терористичних загроз безпеці держави із-за меж України; в разі залучення до проведення антитерористичної операції – забезпечують із застосуванням наявних сил та засобів виконання завдань щодо припинення діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань (груп), терористичних організацій, організованих груп та злочинних організацій; беруть участь у затриманні осіб, а у випадках, коли їх дії реально загрожують життю та здоров'ю заручників, учасників антитерористичної операції або інших осіб – їх знешкоджують.

Центральні органи виконавчої влади, що забезпечують формування та реалізують державну політику в сфері цивільного захисту, підпорядковані їм органи управління у справах цивільної оборони та спеціалізовані формування, війська цивільної оборони здійснюють заходи щодо захисту населення і територій у разі загрози та виникнення надзвичайних ситуацій, пов'язаних з технологічними терористичними проявами та іншими видами терористичної діяльності; беруть участь у заходах з мінімізації та ліквідації наслідків таких ситуацій під час проведення антитерористичних операцій, а також здійснюють просвітницькі та практично-навчальні заходи з метою підготовки населення до дій в умовах терористичного акту.

Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері захисту державного кордону, та органи охорони державного кордону здійснюють боротьбу з тероризмом шляхом запобігання, виявлення та припинення спроб перетинання терористами державного кордону України, незаконного переміщення через державний кордон України зброї, вибухових, отруйних, радіоактивних речовин та інших предметів, що можуть бути використані як засоби вчинення терористичних актів; забезпечують безпеку морського судноплавства в межах територіальних вод та виключної (морської) економічної зони України під час проведення антитерористичних операцій; надають Антитерористичному центру при

Службі безпеки України необхідні сили і засоби, забезпечують їх ефективне використання під час проведення антитерористичних операцій.

Для протидії терористичній діяльності в межах повноважень ДПСУ, в штаті прикордонних загонів функціонують Відділи оборонної, мобілізаційної роботи та організації антитерористичних заходів. Значна частина повноважень яких безпосередньо стосується оперативної організації протидії терористичній діяльності⁴⁶⁶.

У ДПСУ передбачено застосування великої кількості засобів, що мають різноманітне призначення, для виконання поставлених перед відомством завдань. Однак для протидії сучасним загрозам необхідно розробляти і застосовувати сучасні прогресивні засоби протидії терористичній діяльності, працювати, так би мовити, на випередження, тому що майбутнє полягає у профілактиці та запобіганні актам тероризму саме за такими перевірочними заходами, що проводяться і гласно, і конспіративно залежно від ситуації та оперативної обстановки. Підвищення їх ефективності та результативності може бути досягнуто тільки шляхом застосування сучасної техніки виявлення засобів тероризму в поєднанні їх з оперативно-аналітичними заходами.

За умови зростання терористичної загрози у сучасному світі, при вивченні комп'ютерної системи попередження терористичних актів на основі автоматичного 3D-аналізу форми тіл та параметрів їх руху актуальною і важливою є розробка методів і засобів, що дають змогу знизити ризики таких виявів. Серед багатьох підходів до вирішення вказаної проблеми доцільно виокремити застосування сучасних інформаційно-телекомунікаційних технологій. Зчитування та обробка даних – це перший крок для того, щоб зрозуміти, що є на зображенні. Нині контролери Kinect справляються із цим за допомогою кольорової камери та двох сенсорів глибини. На основі цих даних можна розрахувати та проаналізувати форми тіл і параметри їх руху й за допомогою нейронних мереж визначити, чи є на

⁴⁶⁶ Вичавка В. Сили Державної прикордонної служби України, які здійснюють протидію тероризму. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. Серія: Юридичні науки. 2017. Вип. 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnadpcurn_2017_4_11

заданих серіях цифрових зображень щось таке, що є незаконним або подібне на зброю чи вибухівку.

До сучасних засобів у протидії терористичній загрозі у прикордонному просторі можна віднести наявні в ДПСУ інформаційно-аналітичні системи (ІАС), під якими розуміють комплекс апаратних, програмних засобів, інформаційних ресурсів, методик, що використовуються для забезпечення автоматизації аналітичних робіт із метою обґрунтування прийняття управлінських рішень та інших можливих застосувань. До складу програмних засобів, наприклад, в оперативно-розшукових підрозділах ДПСУ входять такі спеціальні аналітичні продукти, як: «Analysts Notebook», «iBase» тощо⁴⁶⁷.

Це зумовлено значною кількістю оперативних даних, що беруться з відкритих джерел для аналізу – засобів масової інформації тощо. Така інформація характеризується багатоплановістю, складністю систематизації та відображення окремих її елементів, явищ і процесів, чіткого визначення зв'язків між ними, прихованістю закономірностей. Своєчасне отримання інформації є запорукою ефективної протидії терористичній діяльності на державному кордоні, тому необхідно використовувати сучасні й ефективні ІАС, здатні швидко аналізувати складну інформацію.

Ще одним сучасним ефективним засобом є безпілотний літальний апарат (БПЛА). Під час пошуку ознак терористичної діяльності та виявлення терориста на лінії державного кордону з метою його затримання доцільно застосовувати БПЛА в режимі пошуку за викликом. Цей апарат має вилетіти від місця розташування підрозділу охорони до місця виявлення правопорушника на лінії кордону, здійснити пошук його і спостереження до моменту прибуття групи реагування⁴⁶⁸.

⁴⁶⁷ Фаріон О. Б. Окремі питання інформаційно-аналітичного забезпечення органів (підрозділів) державної прикордонної служби України в умовах проведення антитерористичної операції. *Освітньо-наукове забезпечення діяльності правоохоронних органів і військових формувань України: тези VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Хмельницький, 10 грудня 2015 р.). Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2015. С. 209.

⁴⁶⁸ Вичавка В. І. Правове регулювання використання засобів Державною прикордонною службою України для протидії тероризму. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2018. Вип. 35. С. 175.

Розвиток технічного оснащення ДПСУ з урахуванням реалій часу передбачає Концепція розвитку сектору безпеки і оборони України, в якій серед основних напрямів розвитку складових сектору безпеки та оборони для прикордонного відомства щодо протидії тероризму, передбачено на першому етапі (до кінця 2017 р.):

- уніфікувати та технічно переоснащати органи управління та органи охорони державного кордону сучасними зразками озброєння і військової техніки, засобами зв'язку та інформатизації;
- оновити та модернізувати корабельно-катерний склад Морської охорони ДПСУ та парк авіаційної техніки;
- сформувати сучасну систему матеріально-технічного забезпечення, ефективного управління матеріальними ресурсами.

На другому етапі (до кінця 2020 р.) передбачено: обладнати державний кордон України з Російською Федерацією сучасними засобами технічного спостереження та контролю, завершення формування прикордонних підрозділів швидкого реагування; завершення модернізації системи зв'язку та інформатизації, оновлення та модернізації корабельно-катерного складу Морської охорони Державної прикордонної служби України та парку авіаційної техніки, запровадження безпілотних авіаційних систем та безпілотних плавальних засобів для охорони державного кордону України.

Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань, здійснює заходи щодо запобігання та припинення злочинів терористичної спрямованості на об'єктах Державної кримінально-виконавчої служби України.

Управління державної охорони України бере участь в операціях з припинення терористичних актів, спрямованих проти посадових осіб та об'єктів, охорону яких доручено підпорядкованим цьому Управлінню підрозділам, надає Антитерористичному центру при Службі безпеки України необхідні сили і засоби; забезпечує їх ефективне використання під час проведення антитерористичних операцій.

Розвідувальні органи України здійснюють добування, аналітичну обробку та надання в установленому порядку розвідувальної інформації про діяльність іноземних та міжнародних терористичних організацій за межами України, а також здійснюють заходи

безпосередньої протидії терористичним загрозам життю і здоров'ю громадян України, установ та об'єктам державної власності України в разі залучення розвідувальних органів України до участі в антитерористичних операціях за межами України.

Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, державну політику в сфері державної митної справи, здійснює контрольні-дозвільні процедури з переміщення товарів (вантажів) у районі проведення антитерористичної операції, вживає заходів для виявлення, аналізу та перевірки фінансових операцій, які можуть бути пов'язані з фінансуванням тероризму, здійснює інші заходи із запобігання та припинення злочинів у сфері оподаткування, митній та бюджетній сферах, злочинів, пов'язаних із відмиванням, легалізацією, розкраданням коштів та іншими незаконними фінансовими операціями.

4.2. Взаємодія суб'єктів боротьби з тероризмом

Вимога про взаємодію суб'єктів боротьби з тероризмом закріплена в нормативно-правових актах, зокрема, відповідно до ст. 8 Закону України «Про боротьбу з тероризмом», суб'єкти, які безпосередньо здійснюють боротьбу з тероризмом, зобов'язані:

- 1) взаємодіяти з метою припинення злочинної діяльності осіб, причетних до тероризму, в тому числі міжнародного, фінансування, підтримки чи вчинення терористичних актів та злочинів, які скоєні з терористичною метою;
- 2) здійснювати обмін інформацією щодо:
 - заволодіння чи виникнення загрози заволодіння терористичними групами (терористичними організаціями) зброєю, вибуховими речовинами, іншими засобами масового ураження;
 - перетинання державного кордону України її громадянами, іноземцями та особами без громадянства з метою вчинення терористичних актів;
 - виявлених у пасажирів проїзних документів, що дають право на проїзд у транспортних засобах міжміського та міжнародного сполучення, з ознаками підроблення;

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
Тема 1. ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕРОРИЗМУ. ЗАПОБІГАННЯ ТЕРОРИЗМУ НА МІЖНАРОДНОМУ РІВНІ.....	7
1.1. Стан дослідження тероризму як суспільно небезпечного явища та напрямів протидії йому.....	7
1.2. Зміст та обсяг поняття тероризму.....	38
1.3. Становлення та розвиток відповідальності за злочини терористичного характеру в кримінальному законодавстві.....	65
1.4. Правові основи протидії тероризму на міжнародному рівні.....	93
1.5. Запобігання тероризму в кримінальному законодавстві зарубіжних держав.....	115
Питання для самоконтролю.....	133
Література до теми.....	135
Тема 2. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ ПРОТИДІЇ ТЕРОРИЗМУ.....	138
2.1. Система норм про злочини терористичного характеру в КК України.....	138
2.2. Кримінально-правова характеристика злочинів терористичного характеру за КК України.....	160
2.3. Розмежування складів злочинів терористичного характеру з суміжними посяганнями.....	183
2.4. Система заходів кримінально-правового характеру, спрямованих на протидію тероризму.....	202
2.4.1. «Кримінально-правовий вплив» та «заходи кримінально-правового характеру»: співвідношення понять.....	203
2.4.2. Класифікація заходів кримінально-правового характеру в науці кримінального права.....	209
2.4.3. Основні заходи кримінально-правового характеру, передбачені КК України, за вчинення злочинів терористичного характеру.....	217
2.4.4. Інші заходи кримінально-правового характеру, які можуть застосовуватися за вчинення злочинів терористичного характеру.....	227
2.4.5. Спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності за вчинення злочинів терористичного характеру.....	235
2.5. Реалізація заходів кримінально-правового характеру, спрямованих на протидію тероризму.....	246
2.5.1. Реалізація основних заходів кримінально-правового характеру щодо протидії тероризму.....	248

2.5.2. Реалізація інших заходів кримінально-правового характеру, спрямованих на протидію тероризму.....	254
2.5.3. Реалізація звільнення від кримінальної відповідальності за злочини терористичної спрямованості.....	257
Питання для самоконтролю.....	260
Література до теми.....	263
Тема 3. КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТЕРОРИЗМУ.....	267
3.1. Тероризм як вид злочинності: кримінологічний аналіз.....	267
3.2. Кримінологічний портрет особи злочинця-терориста.....	284
3.3. Детермінанти злочинності терористичного характеру на сучасному етапі.....	306
Питання для самоконтролю.....	320
Література до теми.....	320
Тема 4. ПРОТИДІЯ ТЕРОРИЗМУ ЗА ДОПОМОГОЮ НЕГЛАСНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПРАВОПОРЯДКУ.....	322
4.1. Суб'єкти, що здійснюють діяльність у сфері боротьби з тероризмом, та їх повноваження.....	322
4.2. Взаємодія суб'єктів боротьби з тероризмом.....	341
4.3. Принципи протидії тероризму.....	346
4.4. Протидія тероризму на тимчасово окупованих територіях.....	350
4.5. Співвідношення оперативно-розшукової, розвідувальної та контррозвідувальної діяльності у сфері боротьби з тероризмом та підрозділи, які здійснюють цю діяльність.....	369
4.6. Спеціально-технічне забезпечення протидії тероризму.....	377
4.7. Використання результатів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному провадженні щодо злочинів терористичної спрямованості.....	385
Питання для самоконтролю.....	390
Література до теми.....	390
Тема 5. МЕТОДИКА РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ТЕРОРИСТИЧНОГО ХАРАКТЕРУ.....	393
5.1. Система наукових рекомендацій методики розслідування злочинів терористичного характеру. Криміналістична характеристика злочинів терористичного характеру. Криміналістична характеристика способів вчинення злочинів терористичного характеру.....	393
5.2. Особливості тактики огляду місця події при розслідуванні злочинів терористичного характеру. Початковий етап розслідування злочинів терористичного характеру. Завершальний етап розслідування злочинів терористичного характеру.....	410
Питання для самоконтролю.....	429
Література до теми.....	429

УДК 343.326
О-64

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет
Вченою радою Львівського державного університету внутрішніх справ
(протокол від 24 грудня 2019 р. № 5)

Рецензенти:

В. К. Гришук, доктор юридичних наук, професор,
член Вищої ради правосуддя;

В. О. Навроцький, доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України;

О. К. Марін, кандидат юридичних наук, доцент

Організаційно-правові основи запобігання тероризму:
О-64 підручник / Ю. О. Лісіцина, І. Р. Серкевич, Г. З. Яремко та ін.;
за заг. ред. В. В. Луцика. Львів: ЛьвДУВС, 2020. 432 с.

ISBN 978-617-511-306-6

Підготовлено відповідно до програми навчальної дисципліни «Організаційно-правові основи запобігання тероризму» в закладах вищої освіти. Відображено сучасний стан і перспективи розвитку запобігання тероризму в Україні.

Для курсантів, студентів, слухачів, аспірантів, ад'юнктів та викладачів вишів і факультетів юридичної спрямованості усіх форм навчання. Може бути корисним для працівників судових і правоохоронних органів (станом законодавства на 01 грудня 2019 року).

The textbook covers the main legal approaches and legislative aspects of counteraction to terrorist activity, the criminal legal and criminal procedural measures of combating terrorism, as well as criminological factors of occurrence of such a negative phenomenon, in particular, on the occupied territory of Ukraine. The possibility of counteracting the activities of terrorist organizations by means of criminal justice requires the coordination of actions of all law enforcement agencies.

УДК 343.326

© Броневицька О. М., Лісіцина Ю. О.,
Луцик В. В., Серкевич І. Р.,
Яремко Г. З. та ін., 2020

© Львівський державний університет
внутрішніх справ, 2020

ISBN 978-617-511-306-6

Львівський державний університет внутрішніх справ

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ЗАПОБІГАННЯ ТЕРОРИЗМУ

Підручник

Львів
2020